

УДК 373.3/.5.091.12.011.3-051:78:005.336.2
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.41>

С. В. Румянцева

старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

Ю. О. Дрєєва

викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті досліджується питання формування фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, а також його значення для успішної реалізації ним педагогічної діяльності. Авторами здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічних праць, на основі якого можна стверджувати, що компетентнісний підхід є одним із пріоритетних у сучасному освітньому просторі. У матеріалах статті визначено поняття: «компетентність учителя музики», «фахова компетентність», «фахова компетентність учителя музики», «фахова компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва». Автори висвітлюють структуру фахової компетентності майбутніх викладачів. На думку науковців, фахова підготовка майбутнього викладача музичного мистецтва має включати комплекс компетентностей: мистецької, комунікативної, професійної, методичної та фахової. Базуючись на наукових доробках сучасних науковців, у роботі автори висвітлюють спектр досліджень компетентностей у мистецькій освіті. Узагальнюючи погляди Є. Проворової, І. Полубоярина, Н. Цюлюпи й ін. на сутність компетентностей, науковці виділяють основні їх змістові домінуючі, як-от: інтегрована якість; сукупність, знань, умінь, навичок; мотивація; готовність до здійснення ефективної фахової діяльності.

У роботі акцентується увага на мотиваційній сфері особистості, адже розгляд мотивації, на думку авторів, має провідне значення для формування фахової компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва. Науковцями надано власне визначення терміна «фахова компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва». На їхню думку, це єдність теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності, що являє собою структурований набір змістових складових частин фахівця, який ґрунтується на професійному світогляді та вимірюється певними критеріями та стандартами. У статті запропоновано компонентну структуру, у яку увійшли такі складові частини, як: мистецько-інформативна, фасилітативна, музично-фахова.

Визначено шляхи подальшої наукової роботи в напрямі проведення діагностики формування фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та розроблення методики із залученням мультимедійних технологій.

Ключові слова: фахова компетентність, учитель музичного мистецтва, професійні знання, уміння, навички.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства постає важливе питання якості освіти та духовності нації. Сьогодні особистість, її інформаційна культура, інтелект, компетентність – найвищі цінності суспільства. Найбільшої значущості питання компетентності набуває у сфері освіти, де професійно-педагогічна компетентність викладацьких кадрів є гарантом функціонування всіх суспільних інститутів.

Варто зазначити, що компетентнісна парадигма в мистецькій освіті має кардинально інноваційний характер. Компетентнісний підхід трансформує традиційні орієнтири музично-педагогічної освіти набуття знань, умінь, навичок різного рівня узагальнення, вимагає прогнозованих передбачу-

ваних результатів, орієнтованих на продуктивне виконання майбутніми викладачами в подальшому фахової діяльності. Адже особливістю такого підходу є не тільки набуття і засвоєння знань, виконавських умінь, розвиток творчих якостей студентів у галузі мистецтва, а й вироблення вже за час навчання здатності до їх критичного і самокритичного переосмислення, оцінювання, творчого застосування у практичній діяльності. Не абстрагована мистецька обізнаність, а практичне використання власних мистецьких досягнень, формування загальної і фахової культури мають становити мету зусиль майбутніх учителів музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням компетентнісного підходу підготовки

фахівців у галузі освіти присвячені праці багатьох науковців. З'являються нові погляди щодо професійного становлення фахівців, визначаються нові складові частини їхньої фахової компетентності, набуття яких забезпечить високий рівень підготовки педагогів.

Питанням компетентнісного підходу в галузі мистецької освіти присвячені праці вітчизняних учених Н. Гуральник, А. Козир, О. Лобової, Л. Масол, Г. Ніколаї, Г. Падалки й ін.

Специфіку компетентності вчителів музики досліджували О. Єременко, М. Михаськова, Н. Мурована, Є. Проворова, Г. Танько, Л. Тоцька.

Сьогодні питання фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогіці вищої школи актуальне, оскільки якісна педагогічна робота вчителів залежить від рівня їхнього цілеспрямованого розвитку. У цьому контексті актуалізується також проблема формування різноманітних особистісних якостей фахівців, які є надзвичайно важливими для мистецької та педагогічної діяльності: проблема формування вокально-слухових якостей (О. Маруфенко), проблема формування творчих якостей (Ю. Дворник), проблема формування творчої уяви (О. Матвєєва), проблема самоактуалізації майбутнього вчителя музики (Е. Султанова), проблема формування його власного викладацького стилю (Ю. Найда) тощо.

У зв'язку із цим набуває актуальності проблема модернізації фахової підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва, урахування напрацювання науковців, що досліджували процес підготовки вчителів музики.

Мета статті – висвітлити сутність та зміст фахової компетентності майбутнього викладача музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Професійна мистецька освіта, крім розв'язання спільних із загальною мистецькою педагогікою завдань, націлена на передачу людині знань, умінь, формування в неї компетентностей, необхідних для успішної практичної діяльності в майбутньому.

І. Левина тлумачить *компетентність учителя музики* як інтегральне, цілісне утворення особистості вчителя, що являє собою багаторівневу реальність, структуру якої утворюють ціннісно-мотиваційний, змістовно-орієнтовний, операційно-дієвий, особистісно-творчий компоненти [1, с. 38].

Спираючись на попередні доробки закордонних науковців, вважаємо необхідним звернути особливу увагу на дослідження моделі компетентності. Британський учений Дж. Равен на основі власних фундаментальних досліджень розробив модель компетентності, що складається із двох підсистем. Перша з них містить ціннісні для людини стилі поведінки, друга – перелік компонентів [7].

Для нас важливо, що терміном «компоненти компетентності» науковець позначає характеристики і здібності людей, що дозволяють їм досягати особистісно значущих цілей – незалежно від природи й соціальної структури, у якій вони живуть і працюють.

Ми вважаємо, що процес формування означених особистісних утворень (компетентності) має відбуватися через формування окремих їхніх структурних компонентів.

У мистецькій освіті існує традиційний підхід до професійної компетентності вчителя музики, який полягає в розподілі на дві основні складові частини: педагогічну та музичну. Помилково вважати, що вчитель музики повинен бути насамперед хорошим музикантом, а педагогічний досвід прийде згодом, сам собою, у процесі роботи у школі. Безумовно, краще за все, якщо вчитель підготовлений і в педагогічному, і в музичному аспектах. У такому разі сама музично-педагогічна діяльність є систематизуючим чинником інтеграції, тобто підставою для об'єднання означених складових частин професійної компетентності вчителя музики (педагогічна та музична).

М. Михаськова розглядає сутність *фахової компетентності майбутнього вчителя музики* як здатність до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і умінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва, відповідно до суспільних вимог та цінностей [3, с. 77].

Здійснений нами аналіз праць науковців дає підстави стверджувати, що «множина» компетентностей фахової підготовки вчителя музики у вітчизняних наукових надбаннях досить численна. Тому результатом фахової підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва повинно стати опанування ними значного обсягу компетентностей: мистецької (Ши Цзюнь-бо), комунікативної (М. Мурована), професійної (І. Полубоярина), методичної (Н. Цюлюпа), фахової (М. Михаськова).

Л. Масол у своїх працях звертається до проблеми класифікації компетентностей як результату загальної мистецької освіти [2, с. 23–24].

Розглянемо спектр досліджень компетентностей у мистецькій освіті (Табл. 1).

Узагальнюючи погляди науковців на сутність компетентностей, можна виділити основні їхні змістові доміанти, як-от: інтегрована якість; сукупність, знань, умінь, навичок; мотивація; готовність до здійснення ефективної фахової діяльності. Представлені компетентності мають складну структуру з багатьма компонентами.

На думку Л. Масол, структура компетентностей багатокomпонентна, складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних частин, що утворюють інтегральне ціле. Науковець диференціює їх на особистісні, функціональні й соціальні [2].

Таблиця тлумачень компетентностей у мистецькій освіті

Є. Проворова	<i>Комунікативна компетентність</i> учителя музики – сукупність комунікативних знань, умінь, здібностей, досвіду та мотивації, що забезпечують сприймання, розуміння, засвоєння, використання, передачу педагогічної інформації, а також уможливають ефективне управління комунікативними процесами в музично-естетичному навчанні та вихованні школярів.
І. Полубоярина	<i>Професійна компетентність</i> майбутнього вчителя музики є складним утворенням, яке включає: готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності, музично-естетичного виховання, використання всіх видів мистецтва, до музичної, акторської виконавської діяльності та психологічну готовність.
Ши Цюнь-бо	<i>Мистецька компетентність</i> майбутнього вчителя музики – системна, інтегрована якість, що передбачає здатність особистості до усвідомлення музики як явища суспільного життя, засвоєння основних її закономірностей, стилів і жанрів, до опанування засобів утілення художніх образів у виконавстві, до застосування музики в художньо-виховній роботі зі школярами.
Н. Цюлюпа	<i>Методична компетентність</i> учителя музики – сформована система знань, умінь і практичного досвіду, зумовлена особливостями його індивідуально-психологічних характеристик, спрямовується на реалізацію музично-педагогічної діяльності з одночасною здатністю до самореалізації та постійного самовдосконалення.
Л. Пушкар	<i>Музичні компетенції</i> студентів педагогічних університетів (МКСПУ) визначаються в дослідженні як сукупність базових музичних знань, умінь і навичок елементарного музикування, попереднього практичного досвіду творчої музичної діяльності та позитивного ставлення до неї, що зумовлює готовність та здатність майбутніх учителів немусичних спеціальностей до успішного здійснення музично-педагогічного впливу з огляду на потреби конкретного фаху, а також забезпечує їхню самореалізацію та дозволяє бути компетентними.

Окрім того, учена виокремлює ще загальноосвітні компетентності – це більш чи менш деталізована сукупність унормованих вимог до результатів освіти – знань, умінь, якостей, цінностей тощо; а також предметні компетентності (музичні, візуальні тощо), які науковець розглядає як частку функціональних [2, с. 23].

Н. Цюлюпа у структурі методичної компетентності виділяє когнітивний, операційний, аксіологічний і креативний блоки. На основі моделювання змістового наповнення цих блоків дослідниця виділяє такі взаємопов'язані компоненти: когнітивно-інформаційний, операційно-регулятивний, емоційно-ціннісний, творчо-діяльнісний (акумулюючий) [9, с. 10].

І. Полубоярина, окреслюючи структуру професійної компетентності вчителя музики, виділяє три блоки: *особистісний* (особистісно-мотиваційна, саморегуляційна, етична, загальнокультурна, психологічна, соціальна, громадянська компетентності); *комунікативний* (загальна та професійна музична комунікативна компетентності); *діяльнісний* (методологічна, дидактична, музично-практична, науково-творча, управлінська й організаційна компетентності) [4, с. 10].

Є. Проворова в комунікативній компетентності вчителя музики виділяє: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-креативний, емоційно-вольовий, індивідуально-особистісний і операційно-діяльнісний компоненти, які забезпечують вмотивованість і цілеспрямованість, осмисленість і цілісність, ефективність та результативність дій щодо досягнення цілей комунікативної діяльності [5, с. 8].

М. Михаськова, яка досліджувала питання фахової компетентності, вважає, що «структура фахової компетентності майбутнього вчителя становить єдину синкретичну модель, поділ якої на підсистеми може бути лише умовним» [3].

Дослідниця зазначає, що фахова компетентність, як специфічна інтегральна здатність, охоплює музично-спеціальні й педагогічні складові частини, які забезпечують успіх музично-освітньої діяльності.

Розглядаючи структуру фахової компетентності майбутнього вчителя, дослідниця виокремлює такі компоненти: когнітивний – визначається необхідністю накопичення системних фахових знань (музично-теоретичні, технологічні, методичні), які є теоретичною й методичною основою ефективної діяльності вчителя музики; практично-творчий – включає сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь, творчої самостійності. Цей компонент зумовлює необхідність практичної реалізації набутого технологічного арсеналу у процесі навчальної діяльності; ціннісно-орієнтаційний – зумовлює необхідне формування рефлексивних нормативно-регулятивних механізмів (ціннісні орієнтації, смаки, ідеали, мотиви) оцінної діяльності, яка ґрунтується на прийнятті у суспільстві системі нормативів та цінностей [3, с. 79–105].

Безумовно, представлена структура стосується вчителя-практика, який уже має значний досвід професійної діяльності. Щодо студентів – майбутніх учителів вона потребує корекції. Насамперед у ній варто мати на увазі формування теоретичної бази та вміння кваліфіковано оцінювати результати власної практичної діяльності, шляхи їх досягнення, а також підкріплювати ці знання та вміння професійно значущими особистісними якостями. Водночас подану структуру можна вважати перспективною для вчителів різних спеціальностей, зокрема й тих, хто викладає мистецькі дисципліни.

Важливою та спільною складовою частиною розглянутих видів компетентностей майбутнього

вчителя музики: фахової, комунікативної, професійної, методичної, є мотиваційно-ціннісний (у деяких працях – особистісно-мотиваційний, емоційно-ціннісний, ціннісно-орієнтаційний) компонент [4; 5; 9].

Мотиваційна сфера особистості – це складна інтегральна якість, яка характеризується сукупністю ціннісних орієнтацій, соціальних настанов, інтересів, які є основою мотивів, що визначають спрямованість особистості.

Професійний вибір особистості, набуття нею фахової компетентності залежать від мотивів, основою яких є визначені вище складові частини. Тому розгляд мотивації, на нашу думку, має провідне значення для формування фахової компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ми розділяємо думку сучасного науковця М. Михаськової щодо визначення **фахової компетентності** як стійкої інтегративної якості, водночас властивої як особистості, так і її діяльності, що виражається в цілеспрямованому поєднанні потреб, мотивів, інтересів і дій, характеризується свідомим пошуком творчих ситуацій, передбачає теоретичне осмислення знань, самостійний пошук розв'язання проблеми [3].

У своєму дослідженні ми будемо виходити з того, що **фахова компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва** – це єдність теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності, що являє собою структурований набір змістових складових частин фахівця, який ґрунтується на професійному світогляді та вимірюється певними критеріями та стандартами.

Виходячи зі специфіки фахової діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва, ми пропонуємо розглядати фахову компетентність як єдність трьох складових частин. Окреслимо розуміння змісту складових частин фахової компетентності:

– *мистецько-інформативна*: опанування мультимедійних технологій як засобу навчання у процесі фахової підготовки й інструменту професійної діяльності;

– *фасилітативна*: системна, інтегрована якість, що передбачає здатність створювати умови та допомагати в розвитку фахової довершеності суб'єктів на засадах креатопедагогіки, допомогати в налаштуванні сприйняття інформації та педагогічної взаємодії;

– *музично-фахова*: глибока теоретична підготовка та вокально-виконавські вміння й навички, застосування їх на практиці.

Висновки і пропозиції. Отже, у сучасних педагогічних дослідженнях поняття фахової компетентності майбутніх учителів музичного мисте-

цтва розглядається в руслі провідних дефініцій компетентнісного підходу як єдність теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності, що являє собою структурований набір змістових складових частин фахівця, який ґрунтується на професійному світогляді та вимірюється певними критеріями та стандартами (М. Михаськова). На нашу думку, зміст фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва має включати мистецько-інформативну, фасилітативну та музично-фахову складові частини.

Перспективи подальших досліджень стосуватимуться діагностики формування фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, методики її формування в нього із залученням мультимедійних технологій.

Список використаної літератури:

1. Левина И. Формирование профессионально-педагогической компетентности будущих учителей музыки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Уфа, 2004. 278 с.
2. Масол Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти : посібник для вчителя. Київ : Педагогічна думка, 2010. 232 с.
3. Михаськова М. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 228 с.
4. Полубоярина І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2008. 21 с.
5. Проворова Є. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. 19 с.
6. Пушкар Л. Формування музичних компетенцій бакалаврів дошкільної освіти в межах курсу «Теорія та методика музичного виховання». *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. Київ, 2014. Вип. 1–2. С. 164–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmov_2014_1-2_18.
7. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Москва : Когито-Центр, 2002. 240 с.
8. Цзюнь-бо Ши. Методика формування мистецької компетентності майбутніх учителів музики у процесі фортепіанної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 20 с.
9. Цюлюпа Н. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 213 с.

Rumiantseva S., Drieieva Yu. The essence and content of the professional competence of the future teacher of musical art

The article explores the issues of developing of the professional competence of the future teacher of musical art, as well as its importance for the successful realization of their educational work. The authors have carried out a theoretical analysis of psychological and pedagogical works, on the basis of which it can be argued that a competency-based approach is one of the priorities in the modern educational environment. The article defines the concepts: "competence of music teacher", "professional competence", "professional competence of music teacher", "professional competence of the future teacher of musical art". The authors highlight the structure of professional competence of the future teachers. According to the authors, the professional training of the future teacher of musical art should include a complex of competences, such as: artistic, communicative, professional, methodical and qualified. Based on the scientific achievements of modern scientists, the authors cover a range of studies of competencies in artistic education. Summarizing the views of Ye. Provorova, I. Poluboiaryn, N. Tsiuliupa and others on the essence of competencies, the authors highlight their main content dominants: integrated quality; set of knowledge and skills; motivation; readiness for effective professional activity.

The work focuses on the individual's motivation, because the consideration of motivation, according to scientists, is of key importance for the professional competence of the future teachers of musical art. Scientists have given their own definition of "professional competence of the future teacher of musical art". In their opinion, this is the unity of theoretical and practical readiness for professional activity, which is a structured set of content components of teacher, which is based on a professional world outlook and is measured by certain criteria and standards. A component-based structure is proposed, which includes such components as: artistic and informative, facilitative, musical and professional.

The ways of further scientific work in the direction of diagnostics of formation of professional competence of the future teacher of musical art and development of methodology with the use of multimedia technologies are determined.

Key words: professional competence, teacher of musical art, professional knowledge, skills.